

1. Γυναικό πηλινο άκροκέραμο από τό έργαστήριο τού Θεΐδια, 430 π.Χ. Μουσείο Όλυμπιας.

2.3.4. Πήλινα άκροκέραμα του αΐώνα π.Χ. Μουσείο Όλυμπιας.

Κλασικά καί νεοκλασικά άκροκέραμα

Η κάλυψη τής στέγης τών ναών, τών δημόσιων κτιρίων καί τών σπιτιών τής Άρχαϊότητας καί στρωτήρες καί καλυπτήρες από ψημένο πηλό ήταν άποτέλεσμα τεχνικών συνθηκών, άφού τά άπλοϊκά χτίσματα τής άρχαϊκής έποχής, από ύλικά μικρής έντοχής (ξύλα, πλίνθους ή χαλαρά ένωμένες πέτρες), είχαν ανάγκη προστασίας από τίς δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Έξελικτικά, όμως, ή κάλυψη τών ναών με κεραμώσεις, πέρα από τό λειτουργικό ρόλο, άπόκτησε διακοσμητικό καί αισθητικό χαρακτήρα, ιδιαίτερα κατά τήν κλασική έποχή. Έτσι, οι όροφές τών άρχιτεκτονημάτων σύντομα έφοδιάστηκαν με άκροκέραμα, ώστε νά κλείνουν αισθητικά τά άκράια μέρη τής στέγης. Τά άκροκέραμα πού χρησιμοποιούνταν στίς γωνίες τών δατωμάτων ονομάζονταν άκρωτήρια (εικ. 1).

Τά σχεδιαστικά θέματα τών άρχαίων άκροκεράμων ήταν εμπνευσμένα από τόν κόσμο τών φυτών, τών ζώων ή από προσώπεια, φιγούρες θεοτήτων, από τή μυθολογία κ.ά. Τά περισσότερο διαδεδομένα είδη από τούς πιο πρώιμους χρόνους ήταν τά φυτικά, όπως φύλλα ακάνθου, λωτού, φοίνικα, άμπέλου, άνθέμιο. Μερικές, μάλιστα, λεπτομέρειες στά διακοσμητικά σχέδια είναι χαρακτηριστικές καί κάποιες συγκαταλεγμένες περιόδου τής Άρχαϊότητας. Ό τετρά-

γωνος τύπος λωτού, λ.χ., με έξωτερικά πέταλα πού έξέχουν καί κέντρο σάν κορώνα άνήκει στόν 6ο καί τό πρώτο μισό τού 5ου π.Χ. αιώνα. Μετά από αύτή τήν περίοδο τό λουλούδι χρησιμοποιείται περισσότερο σχηματοποιημένο γιά νά φτάσει στά άπλοποιημένα σχήματα τού 4ου καί 3ου π.Χ. αιώνα. Η έπιφάνεια τών άρχαίων άκροκεράμων ήταν τίς πιο πολλές φορές ζωγραφιστή, κυρίως δέ με έναλλαγές τού κόκκινου καί τού μαύρου χρώματος (εικ. 2,3,4).

Η χρήση τών άκροκεράμων συνεχίζεται καί στή ρωμαϊκή έποχή, όποτε όμως τά φύλλα τού άνθέμιου στρογγυλεύουν, σέ αντίθεση με τήν κλασική περίοδο, κατά τήν όποία ήταν σπαθιοειδή (εικ. 5).

Στήν Αναγέννηση γίνεται χρήση κυρίως άκροκεράμων, άλλα όχι συχνά. Η χρήση τών άκροκεράμων σάν διακοσμητικών στοιχείων επανέρχεται όριστικά με τό κίνημα τού Νεοκλασικισμού στήν Εύρώπη κατά τόν 19ο αιώνα, με έντονα τά στοιχεία τού μπαρόκ.

Στά πρώτα χρόνια τού νεοουστατου έλληνικού κράτους έχουμε καί τά πρώτα νεοκλασικά άρχιτεκτονήματα, πού σφραγίζονται από τό ρυθμό πού είχε έπικρατήσει στήν Εύρώπη. Στήν Ελλάδα τό κίνημα μεταφύτευτής από τούς Βαυαρούς, πού όμως κάτω από τήν ιδιαιτερότητα τού έλληνικού

χώρου προσέλαθε τή δική του προσωπικότητα, έγινε ό νεοελληνικός Νεοκλασικισμός.

Παρόλου πού ή «ανάβωση» αύτή τής κλασικής άρχιτεκτονικής παράδοσης ξεκίνησε από άριστοκρατικούς κύκλους (άρχοντες, δημόσια κτίρια), λειτούργησε, όμως, δημιουργικά με τούς Έλληνες άρχιτέκτονες πού μαζί με τούς κεραμοουργούς-μαστόρους προχώρησαν δυναμικά καί έφτιαξαν τό λαϊκό νεοκλασικό σπiti άπαλλαγμένο από τή βαρύτητα τού ευρωπαϊκού μπαρόκ.

Δέν είναι ύπερβολή άν χαρακτηρίσουμε τό άκροκέραμο ως «σημα κατατεθέν» τής νεοκλασικής έλληνικής άρχιτεκτονικής. Η γραφική κεραμιδωτή στέγη με τά άκροκέραμα παραταγμένα τό ένα πλάι στό άλλο, στεφάνωμα από τερακότα, καί τά άλλα πηλινα διακοσμητικά κεραμουρήματα συνθέτουν τή γνώριμη όψη τών νεοκλασικών σπιτιών.

Η χρήση άκροκεράμων καί πηλινων άρχιτεκτονικών κοσμημάτων παιει νά άποτελεϊ προνόμιο μόνο τών μεγαλοαστικών σπιτιών καί τά θλέπουμε ή νά στολίζουν τίς στέγες κάθε μικρού σπιτιού τόσο τής Άθήνας, όσο καί τών άλλων αστικών κέντρων τής Ελλάδας (εικ. 6).

Τό φτηνό κόστος κατασκευής τούς καί ή μεγάλη ζήτηση έξαιτίας τής μόδας πού κορυφώνεται πρós τά τέλη

5. Μαρμάρινο άκρωτήριο ρωμαϊκής περιόδου.

6. Σειρά από άκροκέραμα στη στέγη νεοκλασικού σπιτιού.

του 19ου αιώνα, έχουν δημιουργήσει ένα πλήθος από κεραμοποιεία, που παράγουν αρχιτεκτονικά κοσμήματα και άλλα δομικά υλικά. Τά πιο γνωστά από αυτά είναι του Δ. Σαρρή (που συνεργαζόταν για τη σχεδίασή τους με τον γνωστό αρχιτέκτονα της εποχής Έρν. Τσίλλερ), του Άργ. Νάστου (εικ. 7), του Στ. Μπουρίτη κ.ά. Μέσα από τά εργαστήρια αυτά βγήκαν τύποι και φόρμες νεοκλασικών άκροκεράμων, που άλλτε πλησιάζουν τήν κλασική άπλόττητα και άλλτε συγγενεύουν με τή βαρύτητα του εύρωπαϊκού μπάροκ.

Γενικότερα, θά μπορούσαμε νά διακρίνουμε τρεις κατηγορίες νεοκλασικών άκροκεράμων:

α) άκροκέραμα με φυτικό διάκοσμο (άνθεμα, λωτός, φοινίκας, θελανιδιά, κρίνος κλπ.) (εικ. 8).

β) άκροκέραμα με προσωπεία, όπου στή θέση του κέντρου του άνθους υπάρχουν οι μάσκες του Έρμη, τής Άθηνάς, του Σάτυρου κλπ. (εικ. 9), και

γ) άκροκέραμα διαφόρων τύπων. Τά νεοκλασικά άκροκέραμα παρουσιάζουν τīs εξής διαφορές απέναντι στα άρχαία άκροκέραμα:

α) *Σύμφωνα με τήν τοποθέτησή τους:* Στήν Άρχαιοτητα οι στρωτήρες τής στέγης ενός χτίσματος ήταν είτε κορινθιακού-άττικού τύπου (έπιπέδοι), είτε λακωνικού (έλαφρά καμπυλωτοί). Η μορφολογική τους διάπλαση ήταν άρκετά πλατιά, έτσι ώστε η τοποθέτηση τών άκροκεράμων νά έχει άραιή διάταξη, ενώ τά νεοκλασικά άκροκέραμα τοποθετημένα πάνω στα θυζαντινού τύπου κεραμίδια έφαρμόζουν τό ένα δίπλα στο άλλο.

β) *Σύμφωνα με τό σχήμα, τή μορφή και τόν τρόπο κατασκευής:* Τά άκροκέραμα στήν Άρχαιοτητα είχαν έλαφρά αναγλυφικότητα, κίνηση (στά φύλλα του άνθους), και ήταν ζωγραφιστά (χρωματική έναλλαγή του κόκκινου και του μαύρου χρώματος, ξεκινώντας από τό κεντρικό άνωτακό φύλλο του άνθεμιου και με σειρά από πάνω προς τά κάτω από τό κέλυφος του άνθεμιου, ύπήρχε έμβολο στήριξης που έφαρμόζεε στους στρωτήρες εξασφαλίζοντας έτσι τή σταθεροποίησή του. Στά νεοκλασικά άκροκέραμα ή αναγλυφικότητα είναι έντονη, ούδέποτε είναι ζωγραφιστά, τό πίσω δε μέρος τής ράχης είναι άρκετά καμπύλο για νά εφαρμόζει στήν κεραμιδωτή κατασκευή.

Οι παραπάνω διαφορές είναι αποτέλεσμα τής ουσιαστικής διαφοράς του άρχαίου ελληνικού πνεύματος από τό σύγχρονο. Στά άρχαία άκροκέρα-

7. Νεοκλασικό πήλινο άκροκέραμο (έργαστηρί Αργ. Νάσση) από νεοκλασικό σπίτι της Αθήνας.

8. Γυναικείο άκροκέραμο του τύπου «άνθεμιου» από νεοκλασικό σπίτι της Αθήνας.

9. Πήλινο άκροκέραμο του τύπου «προσωπίου» με μάσκα του Έρμη.

μα τηρείται ή θεμελιώδης άρχη τής ελληνικής αρχιτεκτονικής κατά την όποία κάθε μέλος, άκόμη και η παραμικρή λεπτομέρεια, βρίσκεται προς τα ύπόλοιπα — και τα μή όρατά — σε συνάρτηση και άρμονία. Έτσι, η κομψότητα του σχεδίου, πού παρατη-

ρούμε στα άκροκέραμα τής Κορίνθου, τών Αθηνών, τών Δελφών, τής Όλυμπίας συμβαδίζει με τήν έξαρση του άρχαιου ελληνικού πνεύματος. Στά νεοκλασικά άκροκέραμα ό μμητής-σχεδιαστής άπλά άναπλάθει τό κλασικό μοτίβο

και έξαντλείται στή διακόσμηση, χωρίς νά επιδιώκει έναρμονισμό, άσχετα άν άρκετοί τύποι νεοκλασικών άκροκέραμων διαθέτουν μία δική τους εύαισθησία και όμορφιά αυθύπαρκτη.

Ή έξάπλωση τής τοιμεντένιας πολιτείας και ή έξεφάνιση τής γραφικής κεραμίδωτης στέγης όδήγησαν σε μαρασμό όλα έκείνα τά κεραμουργία πού έξφτιαχαν κεραμουργήματα γιά τή διακόσμηση τών ελληνικών σπιτιών.

Νίκου Γρηγοράκη

Λαογράφος

Ή φωτογράφιση έγινε από τό συγγραφέα. Τα νεοκλασικά άκροκέραμα άνήκουν στή συλλογή του.

Βιβλιογραφία

1. Ν. ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ, Τό άκροκέραμο και άλλα νεοκλασικά κεραμουργήματα, Αθήνα 1981.
2. ΑΓΓ. ΚΟΚΚΟΥ, Ή μέριμνα γιά τίς άρχαϊότες στήν Έλλάδα και τά πρώτα μουσεια, Αθήνα 1977.
3. ΣΤ. ΛΥΔΑΚΗΣ, Περιοδικό «Τεχνική», τεύχ. 1, 1967.
4. Κ. ΜΠΙΡΗΣ, Αί Αθήναι, Αθήνα 1966.
5. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Ή Αρκαδική Άλιφερα και τό μνημεία τής, Αθήνα 1967.
6. Δ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ, Έρνέστος Τοϊλέρ, Αθήνα 1973.
7. Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ, Κέραμα τής Καλυδόνος, Αθήνα 1951.
8. Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ, Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στήν Έλλάδα, Αθήνα 1967.
9. Α. ARVID, Architectural Terracotta from Etrusco-Italic Temples, Λειψία 1940.
10. G. RICHTER, A Handbook of Greek Art, Λονδίνο 1959.
11. D. VAN BUREN, Figurative Terracotta Revetments in Etruria and Latium, Λονδίνο 1921.
12. D. VAN BUREN, Greek Fictile Revetments in the Archaic Period, Λονδίνο 1926.

Classic and Neoclassic Acroteria

The earliest acroteria (άκροτήρια) known appear in Greece in the 6th century B.C. They are decorated with floral motifs, representations of animals and mythological figures like Hermes, the goddess Athena etc. More popular, however, are the anthemia that display a painted, in low relief, front side. The acroteria remain in use until the end of the roman period, then they reappear as architectural decorative elements in the 19th century, the age of Neoclassicism in Europe. In this new phase they embellish equally aristocratic and humble houses in Athens and other urban centers. Their form and decoration is in close relation to the ancient acroteria, while their arrangement becomes more dense.